

1 a en b. Staartwervel van een mammoet. Coll. Henk Mulder.
(Foto's Wil Mulder).

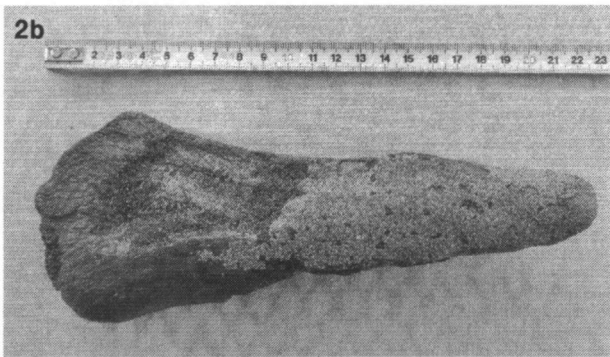
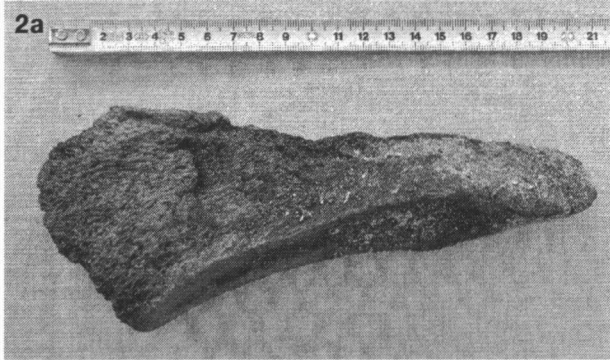
2a en b. Fragment van de schaft (diaphyse) van een opperarmbeen van een bosolifant, vermoedelijk Eemien. Coll. Henk Mulder.
(Foto's Wil Mulder).

3a en b. Middervoetsbeen van een bosneushoorn. Coll. Henk Mulder.
(Foto's Wil Mulder)

4a en b. Schouderblad, misschien van een beer. Coll. Henk Mulder.
(Foto's Wil Mulder).

Pagina hiernaast:

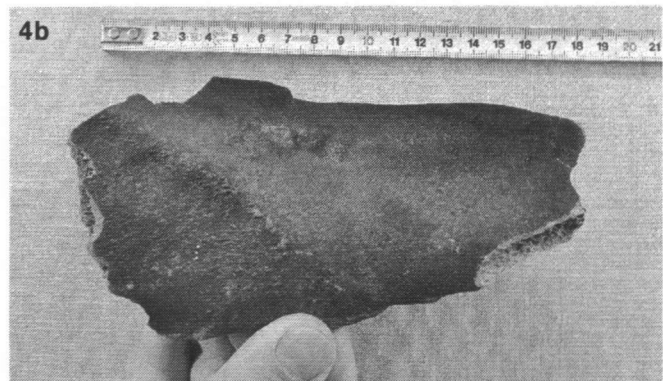
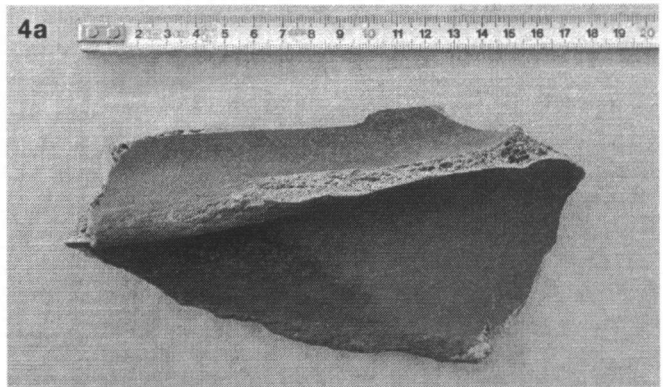
5a, b en c. Deel van het gewei van een edelhert. Coll. Henk Mulder.
(Foto's Wil Mulder).

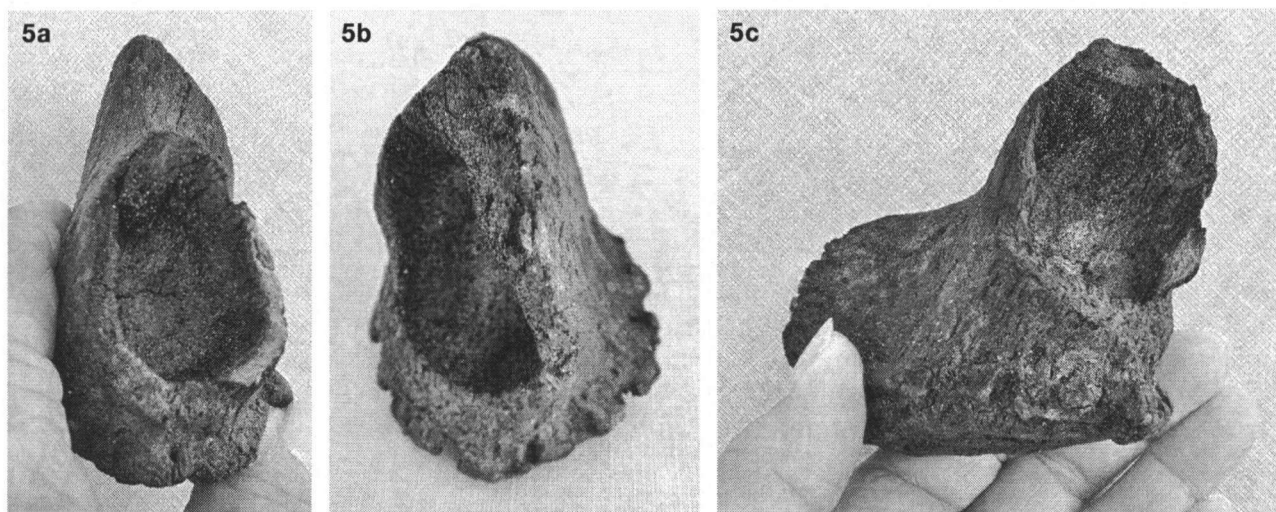

Een tijd later werd 'mijn' Zandmotor voor het publiek open-
gesteld. Vanaf dat moment was het niet meer 'mijn' maar
DE Zandmotor en ik ben daar lange tijd niet meer naar toe
gegaan. Tot ik door een school uit Leiden werd gevraagd
om als begeleider met een excursie mee te gaan naar de
Zandmotor. Ondanks de vele zoekers vond ik toch een paar
leuke dingen en ik was weer verk(n)ocht. Sindsdien ga ik
weer een aantal keren per week naar de Zandmotor waar
ik niet meer veel, maar soms toch aardige dingen vind.

Bosneushoorn en bosolifant

Op 13 juli had ik een determineersessie met Dick Mol. In
een onnavolgbaar tempo liet hij honderden botten en bot-
fragmenten door zijn vingers gaan. Een groot deel belande
de in dozen met het opschrift "AFVAL". De vondsten die
wel gedetermineerd werden, kwamen overeen met vond-
sten van Hoek van Holland en Maasvlakte 2. Veel was na-
tuurlijk recent slachtafval, maar de ijstijdfauna met mam-

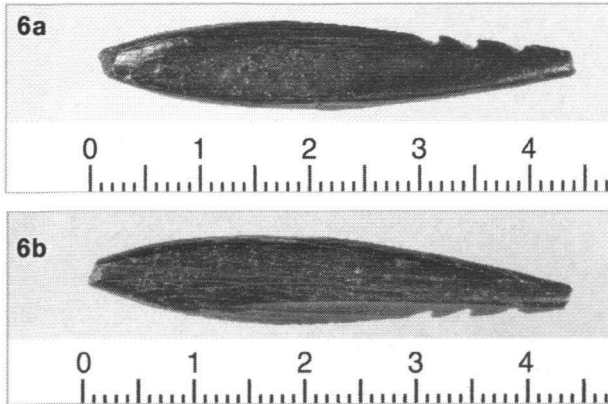
moet, steppewisent of wild paard was ook rijkelijk vertegenwoordigd. Dick determineerde een kleine wervel als één van de laatste staartwervels van een mammoet: een topvondst (foto 1a en b). Omdat die wervel zo klein is valt die bij het vissen naar botten meestal door de mazen van het net. Er zaten ook boeiende vondsten bij, zoals een beverkaak en een bewerkte geweastang van een edelhert uit het Boreaal (zie grijze kader). Kortom een mix van pleistocene en holocene zoogdieren. Een deel daarvan daadwerkelijk uitgestorven.

Enthousiast werd ik van het vaststellen van de herkomst van enkele botten: een fragment van de schaft (diaphyse) van een opperarmbeen van een bosolifant (foto 2a en b) en een metacarpale (middenvoetsbeen) van een bosneushoorn (foto 3a en b) waarover ik gelezen had in *Cranium* 29(2): “fossielen van bosneushoorn (*Stephanorhinus kirchbergensis*) en bosolifant (*Elephas antiquus*) uit het Eurogeulgebied”. En een schouderblad, misschien afkomstig van een beer (foto 4a en b). Deze dieren zaten, voor zover ik wist, nog niet in mijn collectie. Bovendien zijn dit, voor zover bekend, de eerste vondsten van bosneushoorn en bosolifant op de Zandmotor. En dat mag volgens Dick Mol niet onvermeld blijven: deze exotische dieren zoals de bosneushoorn en bosolifant zijn ouder dan die bekende mammoetfauna. Vermoedelijk zijn deze afkomstig uit het laatste interglaciaal, het Eemien. Waarschijnlijk komen ze uit diepere afzettingen of zijn ze omgewerkt uit die diepere afzettingen.

Een aantal zaken ging in bakken die Klaas Post, een kenner van de mariene zoogdieren, een keer moet/mag bekijken: botten van fossiele zeezoogdieren zoals walrus, zeehond en dolfin. Ik ben benieuwd wat daar voor bijzonders bij zit.

‘Harpoentje’

Er zat ook één bot bij dat een artefact bleek te zijn: een stuk gewei van een edelhert dat op twee plaatsen half was doorgezaagd (foto 5a, b en c). Dick legde uit dat men, lang geleden, precies zo ver zaagde dat de rest afgebroken kon worden: breken gaat immers sneller dan zagen. Die afgezaagde/

6a en b. De pijlpunt van Arendsduin. Coll. Henk Mulder.
(Foto's Sylvia Verschueren).

afgebroken stukken gewei werden onder andere gebruikt om pijlpunten van te maken.

Toen Dick het over pijlpunten had, die in de volksmond overigens ook wel eens "harpoentjes" worden genoemd, moest ik terugdenken aan een gebeurtenis van een tijd geleden. Ik verzamelde recente en fossiele schelpen bij Arendsduin, het strand ten zuiden van de Zandmotor. Samen met Bert van der Valk determineer ik regelmatig de vondsten. Bert zou een keer voor de WTKG een lezing houden over een onderwerp waar hij nauw bij betrokken is: strand/zandsuppleties. We reden samen van Den Haag naar Amsterdam. Bij een rood verkeerslicht liet ik Bert een fraai gevormd stukje bot zien (foto 6a en b). Hij hapte naar adem: dit is een topvondst, mompelde hij. Waarschijnlijk de eerste pijlpunt van de Delflandse kust. Bij Arendsduin heb ik ruim 500 uur verzameld, maar dit is en blijft mijn enige pijlpunt van die vindplaats. Bij de Zandmotor heb ik nu al meer dan 1000 uur verzameld, maar het is mij nog niet gelukt om er een pijlpunt te vinden. Toch zijn ze daar ook te vinden. Een keer vroeg een mevrouw mij of ik wist wat iets was: inderdaad, een pijlpunt. Ze heeft het mee naar huis genomen en, hoop ik, goed bewaard. Ook bij Hoek van Holland en op de eerste en tweede Maasvlakte zijn inmiddels meerdere pijlpunten gevonden. Er zijn zelfs mensen die tientallen pijlpunten hebben!

Op het internet vond ik onlangs nog volgend downloadbaar artikel waarin dergelijke pijlpunten, opgedregd uit de Noordzee, staan afgebeeld: https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/1086/171_002.pdf.

Literatuur

- Mol, D., K. Post & H. v.d. Plicht. Fossielen van bosneushoorn (*Stephanorhinus kirchbergensis*) en bosolifant (*Elephas antiquus*) uit het Eurogeulgebied. – *Cranium* 29(2): 20-25.
- Valk, B. van der, D. Mol & H. Mulder, 2011. Mammoetbotten en schelpen voor het oprapen: verslag van een onderzoeksexcursie naar fossielen op 'De Zandmotor' voor de kust tussen Ter Heijde en Kijkduin (Zuid-Holland). – *Afzettingen WTKG*, 32(3): 51-53.

¹Henk Mulder, Rijnweg 52 2681 SP Monster,
e-mail: hjmulder@kabelfoon.nl

Adrie,

Laat ik nu vanochtend toch een pijlpunt op de Zandmotor vinden!!!
En nog groter ook!!

We zitten al in de auto naar Schiphol, snel het artikel aanpassen lukt dus niet meer, maar... heb je misschien nog een plek voor deze foto's in dit nummer?

Henk

